

Psykososiaalinen työote aikuissosiaalityössä

Integroiva kirjallisuuskatsaus

Kaisa Saarinen

Lopputyö

Erikoissosiaalityöntekijän tutkinto

Aikuissosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen
erikoisala

Lapin yliopisto

2025

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Psykososiaalinen aikuissosiaalityössä	3
2.1 Aikuissosiaalityö	3
2.2 Psykososiaalinen työote	6
3 Tutkimuksen toteuttaminen	8
3.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymys	8
3.2 Tutkimusmenetelmänä integroiva kirjallisuuskatsaus	8
3.3 Aineiston keruu, valintakriteerit ja aineiston kuvaus	9
3.4 Aineiston analyysi	12
4 Psykososiaalinen aikuissosiaalityössä	13
4.1 Vuorovaikutussuhde	13
4.2 Luottamus ja tunteet	14
4.3 Haavoittuvuuden tunnistaminen ja kuulluksi tuleminen	15
4.4 Asiakkaan kokonaistilanteen huomioiminen	16
5 Johtopäätökset ja pohdinta	17
Lähteet	22

1 Johdanto

Sosiaalityössä työskennellään monenlaisten asiakasryhmien ja ilmiöiden parissa, ja työntekijöiltä vaaditaan monenlaista osaamista niin yhteiskunnasta, palvelujärjestelmästä kuin asiakkaiden kanssa työskentelystä. Valtakunnallisen Sosiaalityön Yliopistoverkoston määritelmän mukaan "Sosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalityöntekijän yliopistokoulutuksen saaneen ammattihenkilön toimintaa, joka perustuu tieteellisesti tutkittuun tietoon, ammatillistieteelliseen osaamiseen ja sosiaalityön eettisiin periaatteisiin. Sosiaalityöllä vahvistetaan hyvinvointia edistäviä olosuhteita, yhteisöjen toimivuutta sekä yksilöiden toimintakykyisyyttä. Työ on yksilöiden, perheiden, ryhmien ja yhteisöjen sosiaalisten ongelmien tilannearviointiin ja ratkaisuprosesseihin perustuvaa kokonaisvaltaista muutostyötä, joka tukee ihmisten selviytymistä." (SOSNET 2025.) Määritelmä on yleisluonteinen kuvaus sosiaalityöstä, kuvaten laajasti niitä asioita, joita sosiaalityöllä tulisi tavoitella. Kuvauksessa ei kuitenkaan kerrota, miten työtä tulisi tehdä tai mitä työmenetelmiä tulisi käyttää, jotta tavoitteisiin päästään.

Tämä tieteelliskäytännöllinen lopputyö paikantuu aikuissosiaalityöhön, jota toteutetaan hyvinvointialueen sosiaalitoimistossa tai vastaavassa toimipisteessä. Sosiaalityö on aikuissosiaalityön kontekstissa viranomaistyötä, joka saa oikeutuksensa lainsäädännöstä. Aikuissosiaalityöllä ei ole omaa erityislakia, mutta työtä ohjaa erityisesti Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301) ja Hallintolaki (6.6.2003/434) muiden lakien ohella. Keskeisestä asemasta huolimatta laki ei tavoita kaikkea sitä työtä, mitä sosiaalitoimistossa tehdään. Sosiaalihuoltolain mukaan sosiaalipalveluihin kuuluvat muun muassa sosiaalityö 15 §, sosiaaliohjaus 16 § ja sosiaalinen kuntoutus 17 §. Sosiaalityö voi sisältää sosiaaliohjausta ja sosiaalista kuntoutusta. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.) Sosiaalihuoltolain sosiaalityön määritelmässä on paljon samaa kuin Sosnetin määritelmässä, mutta sekään ei tavoita konkreettisesti sitä työskentelyä, jolla asiakkaan kanssa asetettuihin tavoitteisiin tulisi päästä. (ks. myös Raunio 2009, 62.) Sosiaaliohjauksen ja sosiaalisen kuntoutuksen määritelmissä on sen sijaan kuvattu hieman tarkemmalla tasolla, mitä niiden konkreettisemmin sisältää.

Erilaisten kuvausten lisäksi sosiaalityötä voidaan kuvata myös prosessina, jossa sosiaalityön tarpeen taustalla oleva ongelma voidaan tunnistaa, asettaa sen ratkaisemiseksi

tavoite ja seurata sen toteuttamista. Ilmari Rostila ja Mikko Mäntysaari (1997) kuvaavat tapauskohtaista evaluaatiota (myös tapauskohtainen sosiaalityö), joka sisältää asiakkaan ongelman täsmentämisen ja ongelman mittaamisen, ongelman seuraamisen muuttumista ajassa sekä asiakassuhteessa tehdyn intervention. Edellytyksenä on tavoitteiden asettaminen asiakkaan kanssa yhteistyössä siten, että asiakas pystyy myös itse seuraamaan tavoitteiden saavuttamista. (Rostila & Mäntysaari 1997, 4–5; Toikko 2009, 271–286). Sosiaalihuollon soveltamisoppaassa (STM 2024, 139–141) kuvataan sosiaalihuollon asiakasprosessi seuraavasti (kuvio 1).

Kuvio 1. Asiakasprosessi sosiaalihuollossa (STM 2024, 140)

Prosessissa palvelutarpeen arvioinnin avulla selvitetään asiakkaan tilanne ja asetetaan työskentelyn tavoitteet. Asiakkuuden aikana tavoitteiden saavuttamista seurataan ja arvioidaan. Asiakkuus päättyy, kun todetaan, ettei palvelutarvetta enää ole. Edellä oleva kuvio asiakasprosessista on yksinkertaistus, mutta selkeyttää asiakasprosessin eri vaiheita. Asiakkaan tilanne etenee harvoin lineaarisesti ja suunnitelmallisesti eteenpäin. Inhimilliseen elämään kuuluu myös vastoinikäymiset ja odottamattomat muutokset, mikä tulisi huomioida asiakkaan kanssa työskentelyssä. Prosessikuvauksesta jää myös uupumaan itse kohtaamis- ja vuorovaikutustyö, eli se työskentely, jonka avulla asetettuja tavoitteita pyritään saavuttamaan. Pelkästään luottamuksen rakentaminen työntekijän ja asiakkaan välille voi viedä aikaa ennen kuin varsinaisesti päästään työskentelemään asiakkaan elämäntilanteen ja tavoitteiden parissa.

Aikuissosiaalityön näkökulmasta psykososiaalinen työote ei näy sosiaalihuoltolaissa osana suunnitelmallista sosiaalityötä tai sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa.

Sosiaalihuoltolaissa psykososiaalinen tuki määrittyy osaksi sosiaalihuollon mielenterveydestä 25 § ja sosiaalipäivystyksen tehtäviä 29 b § (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301). Lainsäädännöllisesti psykososiaalinen tuki kiinnittyy siis mielenterveyteen ja äkillisiin kriisitilanteisiin. Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa (STM 2024, 71) mainitaan yksilöllinen psykososiaalinen tuki yhtenä sosiaalisen kuntoutuksen mahdollisena sisältönä.

Sosiaalitoimistoissa tapahtuva aikuissosiaalityö määrittyy siis helposti byrokratiatyöksi, koska se saa oikeutuksensa julkiselta vallalta. Byrokratia ja päätöksenteko yksistään eivät kuitenkaan tavoita ammattihenkilön toimintaa ja työtä, jonka avulla työntekijät pyrkivät saamaan muutosta aikaan. Olen kiinnostunut siitä, mitä muuta sosiaalityö aikuissosiaalityössä on kuin byrokratiatyötä. Määrittelen tämän muun työn psykososiaaliseksi työksi ja työotteeksi. Tutkimuskysymykseni on, mistä elementeistä koostuu aikuissosiaalityön psykososiaalinen työote? Keskeisiä käsitteitä kirjallisuuskatsauksessani ovat aikuissosiaalityö ja psykososiaalinen työote. Toteutan lopputyöni integroivana kirjallisuuskatsauksena, jonka keskeisiä käsitteitä ovat aikuissosiaalityö ja psykososiaalinen työote. Lopputyötä tullaan hyödyntämään oman organisaationi koulutusmateriaaleissa.

2 Psykososiaalinen aikuissosiaalityössä

2.1 Aikuissosiaalityö

Aikuissosiaalityötä voidaan toteuttaa monissa erilaisissa konteksteissa eikä sillä ole yhtä määritelmää. Se voi sisältää kaiken aikuisten kanssa tehtävän sosiaalityön tai sillä voidaan tarkoittaa tietyn työntekijän tekemää työtä. Termi pitää sisällään niin sosiaaliohjaajien kuin sosiaalityöntekijöiden tekemän työn. Aikuissosiaalityötä tehdään paitsi hyvinvointialueilla sosiaalitoimistossa ja päihde- ja mielenterveysyksiköissä sekä kolmannella sektorilla ja järjestöissä.

Kirsi Juhilan (2008) mukaan aikuissosiaalityö toteutuu eri areenoilla, joista vain yksi on kunnallinen aikuissosiaalityö, nykyinen hyvinvointialueen aikuissosiaalityö. Sen lisäksi

sosiaalityötä aikuisten parissa toteutetaan moniammatillisilla ja erityisillä julkisilla areenoilla kuten esimerkiksi päihdetyössä tai terveydenhuollon sosiaalityössä sekä muilla hyvinvointiyhteiskunnan, ei-julkisilla, areenoilla kuten vaikka järjestöissä tai diakonia-työssä. Juhila tutki, millaisia määritelmiä aikuissosiaalityölle oli annettu nettisivuilla. Määritelmissä toistuvat kolme elementtiä: asiakkaan ongelman tunnistaminen, tavoitteiden asettaminen ongelman ratkaisemiseksi ja tavoitteiden saavuttaminen hyödyntämällä oikeita välineitä. Työskentely määrittyy suunnitelmalliseksi työskentelyksi ja työhön liittyy usein kuntoutuksellinen ote, arviointi ja palveluohjaus. Kyse on useimmiten yksilötyöstä. Juhila nostaa yhdeksi sisällöksi myös oikeudellisen osaamisen. Lisäksi toimeentulotuki on nostettu näkyvästi esille. (Juhila 2008, 14–42.) Juhilan tarkastelusta on kulu-
nut aikaa, mutta se pitää monelta osin edelleen paikkaansa. Taloudellisen työn osuus on nykyään pienempi, koska perustoimeentulotuki siirtyi Kelaan vuoden 2017 alussa. Aikuissosiaalityössä käsitellään edelleen täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea. Aikuissosiaalityötä edustaa julkista vastuuta ja palvelua, jossa huomioidaan ihmisen elämäntilanne kokonaisvaltaisesti (Kokkonen 2021, 42).

Aikuissosiaalityön kehittäminen on vahvistunut viime vuosien aikana. Pekka Karjalainen, Anna Metteri ja Minna Strömberg-Jakka (2019) esittävät aikuissosiaalityön tulevaisuusselvityksessä valtakunnallisen aikuissosiaalityön kehittämisohjelman perustamista, jossa määritetään aikuissosiaalityön paikat ja roolit huomioiden myös sosiaaliturvan kokonaisuudistus. Kehittämiskokonaisuuksiksi he määrittelevät osaavan ja vaikuttavan sosiaalityön, kumppanuuksia rakentavan sosiaalityön, ilmiöpohjaisen ja yhteiskunnassa vaikuttavan sosiaalityön sekä osallistavan ja valtaistavan sosiaalityön. Heidän mukaansa vaikuttavan aikuissosiaalityön keskiössä tulisi olla asiakastyö, joka pohjautuu henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen. Asiakassuunnitelma, sen toteutus ja arviointi tulisi olla yhden ja saman sosiaalityön ammattilaisen vastuulla. (Karjalainen ym. 2019, 9–11.) Tiukat resurssit eivät välttämättä mahdollista sitä, että asiakkaan asioita hoitaa alusta asti yksi ja sama työntekijä, mutta työntekijöiden vaihtuvuudesta huolimatta työskentelyssä tulisi panostaa vuorovaikutukseen, osallistavien menetelmien käyttöön ja työskentelyn suunnitelmallisuuteen.

Pekka Karjalainen, Minna Kivipelto, Eeva Liukko ja Heidi Muurinen (2021) tuovat esiin paluun sosiaalityön juurille puhuttaessa osallistavien ja valtaistavien menetelmien käytöstä. Samanaikaisesti työntekijöiltä vaaditaan hybridiosaamista, joka koostuu

ammattillisista taidoista, kokemuksesta, tiedosta ja kyvystä soveltaa sitä, vaikuttamisesta, julkisuuden hallinnasta ja lainsäädännön tuntemisesta. Hybridiosaamisen taustalla on monialainen toimijuus ja menetelmien soveltaminen ilmiölähtöisesti. Tavoitteena on vaikuttaa paitsi sosiaalisten ongelmien poistumiseen myös muutoksiin esimerkiksi hyvinvoinnissa ja työ- ja toimintakyvyssä. (Karjalainen ym. 2021, 7.) Hybridiosaaminen kuvaakin hyvin aikuissosiaalityön osaamista, jota voi kuvata myös yleissosiaalityöksi, jossa tulee osata erilaisia ja eritasoisia asioita.

Karjalainen ja muut (2021) kuvaavat sosiaalityön ammatillisten käytäntöjen kenttää, jossa sosiaalityö jäsentyy monitasoisina ja erityyppisinä tekoina. Yhteiskunnallisten orientaatioiden tasolla työntekijät tulkitsevat sosiaalisia ongelmia suhteuttaen niitä yhteiskunnallisiin kehyksiin. Käytännöllisemmällä tasolla sosiaalityön työorientaatioiden avulla työtä voidaan suunnata konkreettisesti. Työikäisten parissa tehtävässä työssä voidaan toteuttaa esimerkiksi rakenteellisen, yhteisöllisen, kuntouttavan tai varhaisen tuen työorientaatioita. Työmenetelmistä esimerkkeinä ovat muun muassa psykososiaalinen ja suhdeperustainen työskentely, palveluohjaus ja sosiaalinen kuntoutus. Työtaidoista esimerkkejä ovat tunnettyö ja reflektiivinen työskentely. (Karjalainen ym. 2021, 8–15.)

Aikuissosiaalityöllä on merkittävä rooli työelämän ulkopuolella olevien henkilöiden elämän sujumisessa, osallisuuden edistämisessä ja sitä kautta myös yhteiskuntarauhan ylläpitämisessä (Svenlin ym. 2021, 10). Aikuissosiaalityö ei ole yhtä näkyvästi esillä kuin esimerkiksi lastensuojelu, mutta sen puuttuminen näkyisi yhteiskunnassa nopeasti. Kuka tahansa voi olla joskus aikuissosiaalityön tarpeessa, vaikka merkittävä osa asiakaskunnasta on yhteiskunnassa kaikkein vaikeimmassa asemassa ihmisiä. Asiakkailta on tyypillisesti useita yhtäaikaista vakavia sosiaalisia ongelmia ja ylisukupolvista huono-osaisuutta. Sosiaalitoimistossa työskennellään usein yksilötasolla, vaikka monia sosiaalisia ongelmia synnyttävät ja niitä ylläpitävät yhteiskunnan rakenteet. Asiakkaiden elämä ei ole tyhjiössä, vaan siihen vaikuttavat läheisten ja lähiyhteisöjen tilanteet, ympäristö ja yhteiskunnalliset rakenteet. (ks. Iivonen & Kivipelto 2022; Kivipelto ym. 2023.)

2.2 Psykososiaalinen työote

Ammatillisen auttamistyön juuret ovat 1900-luvun alussa. Pelkästään vapaaehtoisuuteen perustavaa työtä ei enää koettu riittäväksi. Ammatillisen sosiaalityön katsotaan syntyneen Iso-Britanniassa, mutta sittemmin Yhdysvalloissa levinneessä Charity Organization Societyssä (COS). Järjestön tavoitteena oli kehittää satunnaista hyväntekeväisyystyötä ammatillisemmaksi ja järjestäytyneemmäksi. Auttamistahdon sijasta työntekijöiltä vaadittiin koulutus ja asiantuntijuus. Avun tarvetta pyrittiin selvittämään tieteellisen tarkasti. Metodista kutsutaan tapauskohtaisen työskentelytavan (Case Work) edeltäjäksi, jonka kehittäjänä pidetään Mary Richmondia. Hän painotti sosiaalisten ongelmien diagnosointia (Social Diagnosis) vaiheittaisena systemaattisena prosessina. Tiedon tuli perustua useaan lähteeseen ja siinä tuli huomioida sosiaaliset tekijät. Metodissa asiantuntijalla oli valta arvioida ja asiakas oli arvioinnin kohteena. Tapauskohtaisen työskentelytavan juuret näkyvät edelleen suomalaisessa sosiaalitoimistojen työssä. Suomessa sosiaaliin ongelmiin pyritään puuttumaan systemaattisella ammatillisella toiminnalla, joka on kiinteästi yhteydessä julkiseen sektoriin ja etenkin sosiaalihuollon organisaatioon. (Granfelt 1993, 179–178; Raunio 2009, 12–19.)

Sosiaalityössä hyödynnettävän psykososiaalisen työn juuret voidaan nähdä olevan juuri Case Work -perinteessä (Granfelt 1993, 177), vaikkakin nykyisessä työssä painotetaan asiakkaan näkemyksen selvittämistä ja yhteistä arviointia asiakkaan tilanteesta. Nykyisen Sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) edellyttämät palvelutarpeen arviointi 36 § – 37 § ja asiakassuunnitelma 39 § voidaan nähdä jatkumona sosiaaliselle diagnoosille. Tavoitteena on selvittää asiakkaan tilanne kokonaisvaltaisesti riittävässä laajuudessa. Olennaista on kirjata sekä asiakkaan että työntekijän näkemys tilanteesta. Työskentelyn tulisi pohjautua asiakkaan ja työntekijän yhdessä tekemään suunnitelmaan, jolloin edellytyksenä on asiakkaan ja työntekijän välinen yhteistyö ja toimiva vuorovaikutus.

Psykososiaalisen käsitettä voi määritellä monella tavalla. Granfelt (1993) kuvaa psykososiaalista työtä esimerkiksi yhtenä sosiaalityön orientaationa, jossa korostuvat tietyt piirteet kuten terapeutisuus, sitoutuminen työskentelyyn syrjäytyneiden kanssa sekä pyrkimys jäsentää psykologian osuutta sosiaalityön tietoperustassa. (Granfelt 1993, 177.) Malcom Paynen (2014, 2020) mukaan monet sosiaalityön teorioista, joita nyt kutsutaan

psykososiaalisiksi teorioiksi, perustuvat psykodynaamisiin lähtökohtiin. Esimerkiksi psykodynaamisessa ihmissuhdelähtöisessä työskentelyssä (Psychodynamic relationship-based practice) korostuvat psykodynaamiset teoriat ja asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutussuhde, kun taas humanistisessa asiakaskeskeisessä työskentelyssä (Humanistic person-centred practice) painottuu asiakkaan persoonan kanssa työskentely ja motivaatio. Olennaista näissä on paitsi työntekijän ja asiakkaan välinen suhde, mutta myös tilannesidonnaisuus ja asiakkaan oma käsitys tilanteestaan. (Payne 2014, 36–39, 72, 109–110; Payne 2020, 60–66, 93–101; Toikko 2009, 271–277.)

Jorma Sipilä (1989) taas jakaa palvelupisteissä tehtävän sosiaalityön asiakastyön kolmeen osaan: byrokratiatyöhön, palvelutyöhön ja psykososiaaliseen työhön. Byrokratiatyö on virastotyötä, jossa toimitaan asiakirjojen kanssa, ja siellä sosiaalityötä määrittelevät lait ja normit, ei asiakkaan elämä ja tilanne. Palvelutyö taas pitää sisällään neuvonnan ja ohjauksen, joiden avulla asiakkaalle pyritään löytämään oikeat vaihtoehdot ja palvelut. Palvelutyö sallii enemmän yksilökohtaista työskentelyä kuin byrokratiatyö. Psykososiaalinen työ on tilannesidonnaista. Tavoitteena on ihmisen psyykkinen selviytyminen, usein myös hänen toiminta- ja ajattelutapansa muuttaminen. (Sipilä 1989, 213–225.) Kun psykososiaalisessa työssä korostuvat tilannesidonnaisuus ja asiakkaan henkilökohtainen tilanne sekä käsitys itsestään, muotoutuu työskentely jokaisessa asiakassuhteessa omanlaisekseen.

Sipilä (1989, 226) toteaa, että psykososiaalisessa työssä pyritään antamaan asiakkaalle tukea, mutta ei ilman kontrollia. Raunion (2009) mukaan psykososiaalisen työn lähtökohdana on aina yksilön ja ympäristön vuorovaikutussuhde. Sitä voidaan pitää myös yleisempänä lähestymistapana sosiaalityöhön kuin tiukan metodisena tapana. Psykososiaalinen työ on yleensä korjaavaa. Tärkeää on se, mitä asiakas kertoo itsestään. Työntekijältä edellytetään kykyä eläytyä asiakkaan tilanteeseen. Raunio tuo esiin psykososiaalisen ja byrokratiatyön ongelmallisen suhteen sosiaalityössä. Byrokratiatyö ikään kuin edellyttää tarvetta työntekijän ja asiakkaan etäisyydelle, kun taas psykososiaalinen työ edellyttää läheisyyttä. Psykososiaalisessa työssä pyritään lisäämään asiakkaan ymmärrystä omasta tilanteestaan (Raunio 2009, 178–182). Koska työssäni olen kiinnostunut siitä, millä keinoin asiakkaiden prosesseja viedään eteenpäin ja millä tavoin työntekijä työskentelee asiakkaan kanssa, tarkastelen tarkemmin psykososiaalista työtä aikuissosiaalityön kontekstissa.

3 Tutkimuksen toteuttaminen

3.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymys

Tieteelliskäytännöllisen lopputyöni tarkoituksena on selvittää, miten tutkimuskirjallisuudessa käsitellään psykososiaalista työotetta aikuissosiaalityössä, miten sitä kuvataan ja millaisia sisältöjä sille annetaan. Kiinnostukseni kohdistuu byrokraattisessa ympäristössä tapahtuvaan aikuissosiaalityöhön sekä siinä mahdollistuvaan psykososiaaliseen työotteeseen. Tutkimuskysymykseni on: mistä elementeistä koostuu aikuissosiaalityön psykososiaalinen työote?

3.2 Tutkimusmenetelmänä integroiva kirjallisuuskatsaus

Lopputyöni toteutan integroivana kirjallisuuskatsauksena, joka on Ari Salmisen (2023) mukaan kuvailevan kirjallisuuskatsauksen alamuoto. Hän luonnehtii kuvailevaa kirjallisuuskatsausta yleiskatsaukseksi, jota eivät sido tiukat säännöt. Tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä kyetään kuvaamaan laajasti. Integroivassa tutkimusotteessa ei valikoida ja seulota tutkimusaineistoa yhtä tarkasti kuin systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa. Tavoitteena on kuvata aineistoa mahdollisimman monipuolisesti ja tarvittaessa sitä voi myös luokitella. (Salminen 2023, 7–11.)

Hanna Vilkan (2023) mukaan integratiivisella kirjallisuuskatsauksella pystytään kuvaamaan tämänhetkistä tilannetta hyödyntämällä aineistona niin vertaisarvioituja tutkimusartikkeleita kuin käytäntöjä kuvaavia ammatillisia materiaaleja. Integroivan kirjallisuuskatsauksen tavoitteena voi olla käytäntöjen ohjeistaminen tai suositusten rakentaminen. Prosessissa voi käyttää myös luovuutta, kunhan se tehdään läpinäkyvästi dokumentoimalla prosessi mahdollisimman tarkasti. (Vilka 2023, 13, 25.) Integroivan kirjallisuuskatsauksen vaiheet ovat melko samat kuin systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa, mutta integroivassa kirjallisuuskatsauksessa on mahdollisuus käyttää enemmän luovuutta. Vaiheet

ovat tutkimusongelman asettelu, aineiston hankkiminen, arviointi, analyysi, tulkinta ja tulosten esittäminen. (Salminen 2023, 17–18.)

3.3 Aineiston keruu, valintakriteerit ja aineiston kuvaus

Aiheeni liittyy suomalaiseen aikuissosiaalityöhön, joten aloitin hakujen tekemisen suomalaisista tietokannoista. Tein ensimmäisiä kartoittavia kirjallisuushakuja aikuissosiaalityön prosessista, osaamisesta ja asiantuntijuudesta Luc-Finnassa. Päätin kokeilla ulkomaalaisia tietokantoja, koska kotimaiset haut eivät tuottaneet tulosta. Tietoa oli kuitenkin edelleen vaikea löytää. Päädyin muotoilemaan tutkimuskysymystä uudelleen useampaan kertaan. Kansainvälisten aineistojen haasteena on, ettei muualta maailmasta löydy suoraan suomalaista aikuissosiaalityötä vastaavaa palvelua. Aikuissosiaalityön käsitteelle ei ole olemassa yhtä käännoä. Kansainvälisessä tutkimuksessa aikuissosiaalityön käsite liittyy tekemieni hakujen mukaan usein terveydenhuollon, vammaistyon tai vanhustyön kontekstiin. Kokeilin aineistoa etsiessäni esimerkiksi seuraavia sanoja ja hakulausekkeita: ”Aikuissosiaalityö”, ”Aikuissosiaalityö psykososiaalinen”, ”Aikuissosiaalityö palvelu”, ”Sosiaalityö psykososiaalinen”, ”Social Work with Adult”, ”Social Work with Adult Psychosocial”, ”Adult Social Work” ja ”Social Care with Adult”.

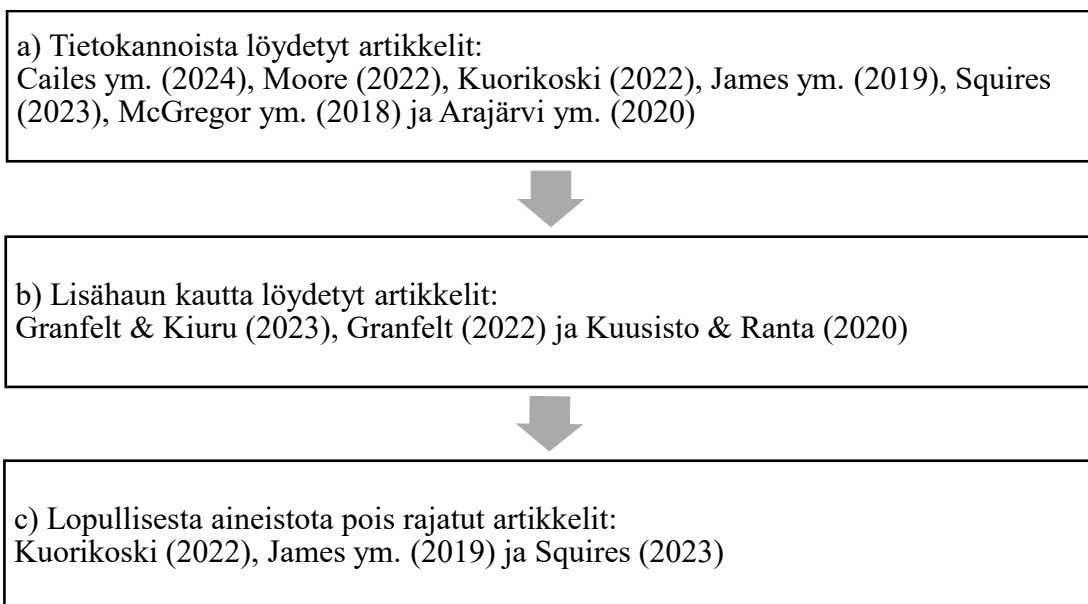
Pyrin aluksi etsimään artikkeleja, jotka kohdistuvat suomalaiseen aikuissosiaalityöhön. Tein hakuja Luc-Finnan kotimaisten ja kansainvälisten artikkelien tietokannasta. Lisäksi tein hakuja Journalissa, Scopusissa, Social Data Base – ProQuestissa, Ebscossa, Google Scholarissa ja Nordic Social Work Networkissa. Hyödynsin myös kirjaston tiedonhaun opastusta. Haut tuottivat erittäin vähän relevantteja tuloksia. Rajasin aineistohaun aikavälille 2014–2024, koska nykyinen sosiaalihuoltolaki on tullut voimaan vuonna 2014 ja viime vuosina yhteiskunnassa on tapahtunut suuria ja nopeita muutoksia. Seuraavaksi etsin suomenkielisiä psykososiaalisen työhön tai työotteeseen liittyviä artikkeleja. Niitä löytyi vain muutama, eikä yksikään ollut suoraan aikuissosiaalityön kontekstissa. Saadakseni kuitenkin tietoa psykososiaalisesta työstä aikuisten kanssa tehtävästä työstä, valitsin lähempään tarkasteluun tutkimusaiheeseeni liittyviä artikkeleita terveys-, asumis- ja päihdesosiaalityöstä. Edellä mainitut ovat teemoja, joita myös hyvinvointialueen aikuissosiaalityössä kohdetaan. Ulkomaisia artikkeleja ja katsauksia löytyi kotimaisia

artikkeleja enemmän, mutta niissä aikuissosiaalityö määriteltiin usein vahvasti terveydenhuollon kontekstissa vammaisten ja iäkkäiden kanssa tehtäväksi huollolliseksi työksi, joka taas ei suoraan vastaa ajatustani suomalaisesta kontekstista.

Taulukko 1. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Käsittelee aikuisten parissa tehtävää työtä/käsittelee asiakkaan ja työntekijän välistä psykososiaalista työtä	Koskee alakouluikäisiä tai perheitä
Julkaisu vuosina 2014–2024	Julkaistu ennen vuotta 2014
Artikkeli saatavilla kokonaisuudessaan sähköisesti maksutta	Artikkeli maksumuurin takana tai sitä ei ole saatavilla sähköisenä

Luettuani tietokannoista löytämiäni artikkeleita läpi, valitsin aineistoon aluksi seitsemän artikkelia, jotka mielestäni vastasivat tutkimustehtävääni (Kuvio 2, kohta a). Tutkimukseni mielenkiinto kohdistuu psykososiaaliseen työotteeseen, joten päädyin vielä tekemään hakuja laajemmin kirjallisuudesta. Hyödynsin Luc-Finnan tietokantoja, artikkelien lähdeluetteloita sekä erikoistumisopintojen lähdemateriaaleja. Menetelmän avulla löysin muutamia artikkeleita lisää, joista aineistoon valikoitui kolme lisää (Kuvio 2, kohta c). Alkuperäinen kymmenen artikkelin aineistolistaus löytyy liitteestä 1.

Kuvio 2. Kuvaus artikkelien valinnasta

Totesin tutustuttuani artikkeleihin syvällisemmin, että kymmenen artikkelin aineistosta kolmen artikkelin tulokset eivät kuitenkaan vastanneet tutkimuskysymykseeni, joten jätin ne lopullisen aineiston ulkopuolelle (kuvio 2, kohta c). Nämä artikkelit käsittelevät asiakasdokumentaation mahdollisuuksia ja haasteita (Kuorikoski 2022), kehitysvammaisiin ja huollolliseen liittyvää työskentelyä (James ym. 2019) ja sosiaalipedagogisen työkalupakin hyötyjen esittelyn (Squires 2023). Seuraavassa kuviossa (taulukko 1) aineiston sisäänotto- ja poissulkukriteerit, joiden mukaan valikoitui seitsemän lopullista artikkelia.

Lopullisessa aineistossa on mukana kolme kansainvälistä artikkelia, jotka kaikki sijoittuvat Iso-Britanniaan. Valitsin ne mukaan, koska niissä keskityttiin kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen byrokraattisessa kontekstissa (Caiels ym. 2024; Moore 2022). Yhdessä näistä kolmesta artikkeleista käsitellään sosiaalityön interventioiden merkitystä terveys-sosiaalityön kontekstissa (McGregor ym. 2018). Vaikka artikkelit eivät ole Suomen aikuissosiaalityötä vastaavasta kontekstista, tutkimuksen kohteena ovat kuitenkin aikuiset niiden teemojen parissa, joita aikuissosiaalityössä kohdataan. Loput artikkelit ovat kotimaisia. Yhdessä artikkelissa asiakasryhmänä on aikuisista poiketen nuorisopsykiatrian asiakkaat eli alle 18-vuotiaat, mutta siinä on tutkittu psykososiaalista asiantuntijuutta (Arajärvi 2020). Kolme muuta artikkelia sijoittuvat terveys-, asumis- ja päihdesosiaalityöhön. Katson, että sosiaalityön erilaisilla toimintaympäristöillä ei ollut merkitystä tutkimuskysymykseeni näkökulmasta. Alla lopulliseksi aineistoksi valikoituneet artikkelit (taulukko 2).

Taulukko 2. Kirjallisuuskatsauksen lopullinen aineisto

Artikkelin nimi, tekijät ja julkaisu	Artikkelin kuvaus
Caiels James, Silarova Barbora, Milne Alison J., Beadle- Brown Julie (2024) Strengths-based Approaches – Perspectives from Practitioners British Journal of Social Work (2024) 54, 168–188.	Tavoitteena selvittää miten asiakkaan vahvuuksiin ja voimavaroihin perustuvia malleja ja lähestymistapoja kehitetään ja implementoidaan sosiaalityöhön ja sosiaalihuoltoon (social care) Englannissa sekä miten nämä mallit vaikuttavat käytäntöihin. Tutkimus suoritettiin verkkokyselynä ja osalle kyselyyn vastanneista tehtiin puolistrukturoitu haastattelu.
Moore Tanya (2022)	Tarkastellaan asiakkaan vahvuuksiin perustuvan lähestymistavan merkitystä sosiaalityölle. Artikkelissa ehdotetaan sosiaalityölle suhteisiin ja vastavuoroisuuteen (An Approach of

Relationships and reciprocity; where next for strengths-based social work in adult social care? Journal of Social Work Practice 2022, vol. 36, NO 4, 451–463.	Relationships and Reciprocity) perustavaa lähestymistapaa, jossa hyödynnetään jokaisen vahvuuksia samalla kun pidetään suhteet ja luottamus keskiössä. Tapaustutkimus.
McGregor Jules, Mercer Stewart W., Harris Fiona M. (2018) Health benefits of primary care social work for adults with complex health and social needs: a systematic review Health and Social Care in the Community (2018) 26 (1), 1–13.	Katsauksen tavoitteena on koota yhteen saatavilla oleva näyttö perusterveydenhuollon sosiaalitoimen interventioiden terveyshyödyistä. Sosiaalitoimen interventioilla vaikuttaa olevan vaikutusta terveysvaikutusten parantamisessa, kun potilailla on monitahoisia fyysisiä ja psyykkisiä terveyteen ja sosiaaliseen tilanteeseen liittyviä tarpeita Systemaattinen katsaus.
Arajärvi Miina, Mönkkönen Kaarina, Kekkonen Taru, Toikko Timo (2020) Sosiaalitoimen psykososiaalinen asiantuntijuus nuorisopsykiatrian moniammatillisen työyhteisön määritelmänä Janus vol. 28 (4) 2020, 357–373.	Aiheena psykososiaalisen asiantuntijuuden jäsentyminen nuorisopsykiatrian avohoidon toimintaympäristössä moniammatillisen tiimin määrittämänä. Psykososiaalinen työ jäsentyy nuoren sosiaalisen toimintakyvyn ja perheen kokonaistilanteen arvioimisesta, palveluverkon koordinoinnista sekä terapeuttisesta työstä. Fokusryhmähaastattelu
Granfelt Riitta, Kiuru Hanna (2023) Psykososiaalinen käsitteenä ja haavoittuvien elämäntapojen kehityksenä Janus vol. 31 (2) 2023, 163–181.	Artikkelissa tarkastellaan psykososiaalista työotetta kohdatuksi tulemisen näkökulmasta. Käytössä on kaksi aineistoa, nuorten itsemurhat vanhempien kertomina kokemuksina ja yhteiskunnan marginaaleissa eläneiden naisten kertomina. Haastattelututkimus.
Granfelt Riitta (2022) Asumissosiaalinen työ marginalisaation vastaisena psykososiaalisena ja suhdeperustaisena työnä Teoksessa Sosiaalitoimen yhteiskunnan marginaaleissa (2022) toim. Jokinen Arja, Raitakari Suvi, Ranta Johanna. Vastapaino.	Artikkelissa selvitetään mitä psykososiaalisuus ja suhdeperustaisuus tarkoittavat asumissosiaalisessa työssä. Haastattelututkimus.
Kuusisto Katja ja Ranta Johanna (2020) Psykososiaalisen päihdetyön asema Suomessa 1990-luvulta nykypäivään Teoksessa Sosiaalitoimen käänne (2020) toim. Moilanen Johanna, Annola Johanna ja Satka Mirja. SopHi.	Psykososiaalisen päihdesosiaalitoimen aseman muuttuminen 1900-luvun Suomessa toimintaympäristöjen muuttuessa. Psykososiaalinen työotteen kehittyminen ja muotoutuminen päihdetyössä. Laadullinen kirjallisuuskatsaus

3.4 Aineiston analyysi

Hyödynnän aineiston analyysissä teemoittelua, jota voidaan pitää yhtenä laadullisen sisällönanalyysin muotona. Toisinaan niitä kutsutaan myös synonyymeiksi. Molemmat ovat analyysitapoja, joissa keskitytään siihen, mistä aineisto välittää tietoa. Teemoittelu voidaan nähdä hieman abstraktimpana, joka sisältää jo tutkijan tulkintaa siitä, mikä on

tutkimusongelman kannalta olennaista. (Vuori 2021.) Teemoittelussa on kyse siitä, mitä kustakin teemasta on sanottu eli havaitaan tutkimuskysymyksen kannalta olennaiset aiheet eli teemat. Olennaista ei ole lukumäärät, vaan ryhmittelyt eri aihepiirien mukaisesti. Teemat ovat aineistossa toistuvia asioita. Alustavan ryhmittelyn jälkeen aineistosta etsitään varsinaisia teemoja. (Juhila 2021; Tuomi & Sarajärvi 2009, 93–94.) Luin artikkelit läpi useaan kertaan ja poimin niistä termejä ja käsitteitä, jotka vastasivat tutkimuskysymykseeni. Aineiston pienuudesta huolimatta artikkeleista oli löydettävissä toistuvia termejä ja käsitteitä. Muodostin edellä termeistä ja käsitteistä seuraavassa vaiheessa teemat: vuorovaikutussuhde, luottamus, tunteet, haavoittuvuuden tunnistaminen, kuulluksi tuleminen ja kokonaistilanteen huomioiminen. Lopullisissa tuloksissa päädyin vielä yhdistelemään teemoja. Viimeisessä vaiheessa pyrin muodostamaan kuvauksen tutkimusaiheestani eli aikuissosiaalityön psykososiaalisen työotteen elementeistä.

4 Psykososiaalisen työotteen elementit aikuissosiaalityössä

4.1 Vuorovaikutussuhde

Asiakkaan ja työntekijän välinen vuorovaikutussuhde mahdollistaa asiakkaan tilanteen edistämisen (esim. Kuusisto & Ranta 2020, Moore 2022, Caiels ym. 2023, Granfelt 2022, Granfelt & Kiuru 2023). Se muodostaa perustan suhdeperustaiselle auttamistyölle (Granfelt 2022, 242). Caielsin ynnä muiden (2023) tutkimuksissa selvitettiin asiakkaan vahvuuksiin ja voimavaroihin suuntautuvien lähestymistapojen käyttöä asiakastyössä. Tulosten mukaan asiakastyössä oli käytössä monenlaisia erilaisia orientaatioita ja malleja, joille yhteistä oli reflektiivisyys, erilaiset asiakkaan vahvuuksia ja voimavaroja kartoittavat menetelmät ja arviointityökalut sekä kokonaisvaltainen lähestymistapa asiakkaan tilanteeseen. Näissä malleissa ominaista on keskittyminen yksilöön, hänen vahvuuksiinsa sekä käytössä tai saatavilla oleviin voimavaroihin. Interventiot perustuvat itsemääräämisoikeuteen sekä ihmisen kykyihin ja osaamiseen. Vahvuuksiin perustuvan lähestymistavan koettiin lisäävän luottamusta tekijöiden ja asiakkaiden välillä sekä rakentavan kumppanuutta. Vahvuuksiin suuntautuvien menetelmien koettiin parantaneen myös asiakkaiden hyvinvointia. Monet tutkimuksessa mukana olleista sosiaalialan ammattilaisista olivat

sitä mieltä, että kyseessä ei ole mikään uusi lähestymistapa, mutta verrattuna strukturoidumpiin lähestymistapoihin, vahvuuksiin perustuvien mallien avoimet kysymykset mahdollistavat asiakkaita saamaan erilaisen kuvan tilanteestaan, itsestään ja roolistaan. Se auttoi heitä pohtimaan omaa tilannetta ja toimijuutta uudesta näkökulmasta, minkä taas nähtiin voimauttavan asiakkaita ja osallistumaan sitä kautta enemmän oman tilanteen kanssa työskentelyyn. (Caiels ym. 2023.)

Mooren (2022, 459) mukaan sosiaalityön panoksen onnistuminen tai epäonnistuminen on riippuvainen vuorovaikutussuhteen laadusta. Granfelt (2022) taas tuo esiin, että vuorovaikutus voi vaihdella eri paikoissa ja eri kohdissa asiakasprosessia. Tärkeää on kuitenkin huomioida, että myös fyysisiin paikkoihin liittyy erilaisia tunteita, toiveita ja muistoja, jotka omalta osaltaan vaikuttavat vuorovaikutustilanteisiin. Lisäksi hän nostaa esiin kunnioittavan vuorovaikutussuhteen ja molemminpuoliseen arvostukseen perustuvan vuorovaikutussuhteen, jonka avulla voidaan purkaa erilaisia eriarvoisuuden kokemuksia, joita etenkin marginaalissa ja pitkään sosiaalityön asiakkailla usein väistämättä on.

4.2 Luottamus ja tunteet

Luottamuksen käsite nousee esiin niin esimerkiksi Granfeltin (2022), Mooren (2022) ja Caielsin ynnä muiden (2023) tutkimuksissa. Granfelt (2022) käsittelee luottamusta asumissosiaalityössä tehtävän psykososiaalisen työotteen kontekstissa. Asumisyhteisössä luottamussuhteen rakentumisessa on auttanut, kun työntekijät ovat olleet saatavilla ja läsnä. Tämä taas on mahdollistanut rakentamaan vuorovaikutussuhteita, joissa esimerkiksi tunnekokemusten jakaminen on mahdollistunut. Granfelt (2022) tuo esiin asumissosiaalityössä kohdattavat erilaiset tunteet kuten yksinäisyyden, pettymyksen ja ahdistuksen. Tällaisissa tilanteissa psykososiaalinen työ korostuu ja työotteesta voikin olla ratkaiseva apu asiakkaalle esimerkiksi uuteen kotiin kotiutumisessa. (Granfelt 2022.) Asumisyhteisössä työympäristö eroaa ratkaisevasti toimistoympäristöstä ja byrokratiatyöstä, mutta myös Moore (2022) ja Caiels kumppaneineen (2023) tuovat esiin luottamuksen merkityksen vuorovaikutussuhteessa.

Granfelt ja Kiuru (2023) tuovat artikkelissaan esiin edellisen sukupolven perinnön ajasta, jolloin vaikeista asioista on pitänyt vaieta. Vaikeneminen ja vaikeista asioista puhumisen välttäminen voi siirtyä perintönä seuraaville sukupolville määritellen sen, millainen vuorovaikutuskulttuuri perheeseen muotoutuu ja miten tunteita voi näyttää. He kutsuvat sitä psyykkiseksi haavoittuvuudeksi, joka ei välttämättä näy normaaleissa olosuhteissa, mutta voi vaikeissa elämäntilanteissa näyttäytyä esimerkiksi avuttomuutena tai toimintakyvyttömyytenä. Psykososiaalisen työn ydinosaamisena voidaankin pitää pyrkimystä ymmärtää tunnekokemuksia osana asiakkaan kokonaistilanteen tarkastelua. Se edellyttää taitoa kohdata hienovaraisesti asiakkaan vaikeita tunteita ja elämäntilanteita (Granfelt & Kiuru 2023).

4.3 Asiakaan haavoittuvuuden tunnistaminen ja kuulluksi tuleminen

Haavoittavat tilanteet muodostuvat usein silloin, kun sosiaaliset ja psyykkiset vaikeudet punoutuvat yhteen. Haavoittuvuus voi esiintyä niin yksilön psyykkisellä kuin rakenteellisella tasolla. Haavoittuvuus voi syntyä monella tavalla, esimerkiksi traumaattisten kokemusten tai eri asteisen marginalisaation seurauksena. Psykososiaaliselle työlle on usein erityinen tarve näissä tilanteissa. Kokonaisvaltaisella, kohtaavalla ja empaattisella työotteella voidaan pyrkiä vahvistamaan asiakkaan luottamusta avun saamiseen. (Granfelt & Kiuru 2023.)

Moore (2023) pohtii vahvuuksiin ja voimavaroihin perustuvien lähestymistapojen tulevaisuutta ja nostaa siinä yhteydessä esiin asiakkaan haavoittuvuuden ohella myös työntekijän haavoittuvuuden. Kysymys on siitä, että myös työntekijän tulee hyödyntää persoonansa, asettua aitoon vuorovaikutustilanteeseen ja siten asettua alttiiksi haavoittuvuudelle. Toisaalta sekä asiakkaiden että työntekijöiden henkilökohtaiset puolustusmekanismit voivat vaikuttaa vuorovaikutustilanteeseen, mikä taas voi helposti johtaa vastakkainasetteluun ja estää aidon vuorovaikutustilanteen. Tämä taas voi saada aikaan sen, että arviointeja ja suunnitelmia tehdään ilman aitoa ymmärrystä siitä, mikä ihmiselle on tärkeää.

Haavoittuvuuden tunnistaminen ja sen huomioiminen tarkoittaa kuulluksi tulemistä. McGregor (2018) sekä Caielsin ja kumppaneiden (2023) mukaan kokemus kuulluksi tulemisesta vaikuttaa asiakkaan kokemukseen palvelusta ja organisaatiosta. Se tuo työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutussuhteeseen henkilökohtaisen tason, jossa on mahdollisuus saada kokemus siitä, että työntekijä todella haluaa ymmärtää, mikä asiakkaan subjektiivinen kokemus on ja miten se suhtautuu hänen elämäntilanteeseensa. (McGregor 2018, Caiels ym. 2023.)

4.4 Asiakkaan kokonaistilanteen huomioiminen

Kuusisto ja Ranta (2020) kirjoittavat päihdesosiaalityön historiasta, jossa kokonaisvaltaisella psykososiaalisella työllä on pitkät perinteet. Tilanne on muuttunut 1990-luvun alusta ja palvelujen markkinoistuminen ja kilpailutus ovat hankaloittaneet kokonaisvaltaista työtettä. Toisaalta muutosten myötä on perustettu myös matalalla kynnyksellä toimivia palveluita, joissa usein kaikkien muiden palvelujen ulkopuolella oleville henkilöille tarjotaan välttämättömien palvelujen lisäksi kokonaisvaltaista sosiaalista tukea. (Kuusisto & Ranta 2020.) Asiakkaan kokonaistilanteen huomioiminen osana psykososiaalista työtä on olennaista (esim. McGregor ym. 2018, Arajärvi ym. 2020, Granfelt 2022, Granfelt & Kiuru 2023). Tällä tarkoitetaan niin sisäisen kuin ulkoisen maailman huomioimista, mukaan lukien myös käytännön asiat ja elämään monelta tasolta vaikuttavat tekijät.

Aineistossani sosiaalityön kokonaisvaltaisen psykososiaalisen työn merkitys nähtiin tärkeänä etenkin niissä tutkimuksissa, jotka oli toteutettu terveydenhuollon kontekstissa perusterveydenhuollossa ja nuorisopsykiatrian kontekstissa. (McGregor ym. 2018, Arajärvi ym. 2020.) McGregor kumppaneineen (2018) toteavat, että perusterveydenhuollossa tehdyillä sosiaalityön psykososiaalisella työotteella tehdyillä interventioilla vaikuttaa olevan mitattavissa olevia terveystuloksia. Toimet, jotka suuntautuvat yksilöllisiin ja sosiaalisiin tekijöihin, voivat parantaa psykososiaalista hyvinvointia ja auttaa tekemään parempia terveyspäätöksiä. Potilaat arvostivat sitä, että heitä kuunnellaan ja heidän tilanteensa ymmärretään kokonaisvaltaisesti osana heidän oman elämänsä kontekstia. (McGregor ym. 2018.) Psykososiaalinen työ ei kiinnity pelkästään vuorovaikutukseen ja siinä tapahtuviin elementteihin, vaan työntekijältä odotetaan myös osaamista palvelujärjestelmästä,

lainsäädännöstä, sosiaaliturvaetuksista sekä mahdollisuutta järjestää asiakkaalle myös aineellista apua. (McGregor ym. 2018, Arajärvi ym. 2020, Granfelt 2022.) On tärkeää kiinnittää huomiota konkreettiseen auttamiseen vuorovaikutuksen ohella, jotta psykososiaalinen työote ei pelkisty pelkästään kohtamaistyöhön.

5 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkimustehtävänäni oli selvittää, mistä elementeistä muodostuu aikuissosiaalityön psykososiaalinen työote. Analyysin tuloksena esitän neljä psykososiaalisen työotteen elementtiä: vuorovaikutussuhde, luottamus ja tunteet, haavoittuvuuden tunnistaminen ja kuulluksi tuleminen sekä asiakkaan kokonaistilanteen huomioiminen. Nämä elementit ovat usein läsnä samanaikaisesti ja muodostavat perustan vaikuttavalle psykososiaaliselle työotteelle.

Vuorovaikutussuhde asiakkaan ja työntekijän välillä on keskeinen tekijä, joka vaikuttaa asiakkaan tilanteen edistymiseen. Toimiva vuorovaikutus rakentaa luottamusta ja mahdollistaa asiakkaan tunteiden ja haavoittuvuuden huomioimisen. On tärkeää, että työntekijä on läsnä ja saavutettavissa, jotta asiakas tuntee olonsa kuulluksi ja ymmärretyksi. Vuorovaikutussuhde asiakkaan ja työntekijän välillä voi myös toimia huonosti tai olla täysin toimimaton. Asiakas voi kokea, ettei työntekijä kuuntele tai ymmärrä sitä häntä.

Luottamus ja tunteiden huomioiminen ovat olennaisia psykososiaalisessa työotteessa. Asiakkaan kokemus siitä, että hänen tunteensa ja haavoittuvuutensa tunnistetaan, lisää hänen luottamustaan työntekijään ja palveluun. Tämä luottamus on tärkeä mahdollistaja asiakkaan toimijuuden ja hyvinvoinnin vahvistumisessa.

Asiakkaan haavoittuvuuden tunnistaminen ja kuulluksi tuleminen ovat keskeisiä elementtejä, jotka vaikuttavat asiakkaan kokemukseen palvelusta. Työntekijän tulee olla valmis kohtaamaan asiakkaan vaikeat tunteet ja elämäntilanteet hienovaraisesti ja empaattisesti. Tämä auttaa asiakasta tuntemaan olonsa kuulluksi ja ymmärretyksi.

Asiakkaan kokonaistilanteen huomioiminen on olennaista psykososiaalisessa työotteessa. Tämä tarkoittaa asiakkaan sisäisen ja ulkoisen maailman huomioimista, mukaan lukien hänen ajatuksensa, odotuksensa, tunteensa sekä käytännön asiat ja elämään vaikuttavat tekijät. Kokonaisvaltainen lähestymistapa voi auttaa asiakasta tekemään parempia päätöksiä, mikä taas voi parantaa hänen hyvinvointiaan.

Esitän kuviossa 3 aikuissosiaalityön asiakasprosessin kuvauksen, jossa olen hyödyntänyt Sosiaalihuollon asiakasprosessia (kuvio 1). Kuviossa kytken asiakasprosessiin aikuissosiaalityön kohtaamis- ja vuorovaikutustyöhön liittyvät psykososiaaliset työn elementit. Nämä elementit mahdollistavat myös byrokratiatyön tavoitteiden saavuttamisen kuten työllistymisen edistämisen tai talouden hallinnan vahvistumisen.

Kuvio 3. Kohtaamis- ja vuorovaikutustyön elementit aikuissosiaalityön prosessissa

Kuviossa 3 Olen nostanut keskiöön varsinaisen työskentelyvaiheen ja asiakkuuden seurannan ja arvioinnin, jotka olen korostanut kuviossa ympäröimällä. Nämä ovat ne työskentelyn vaiheet, jotka voivat kestää pitkän aikaa ja siksi on olennaista kiinnittää huomio niihin. Psykososiaalinen työ aikuissosiaalityössä on korjaavaa työtä, jolla voi olla merkittävä vaikutus asiakkaan elämään. Kyse ei ole terapiasta vaan työskentelytavasta, jonka avulla voidaan avata uusia näkökulmia elämään ja rakentaa uutta tarinaa ja antaa uusia merkityksiä myös menneisyyden kokemuksista. Menneisyyden ja nykytilanteen työstämiseen voi kulua useita tapaamiskertoja. Samanaikaisesti voidaan kuitenkin toimia psykososiaalisen työotteen konkreettisemmalla tasolla kuten taloudellisella tuella tai konkreettisella ohjaamisella muiden tarpeellisten palvelujen ja avun piiriin.

Asiakasprosessissa on olennaista kiinnittää huomiota siihen, onko kyseessä voimavaroihin ja vahvuuksiin suuntautuva diskurssi vai epäonnistumisen tarina. Prosessissa (kuvio 3) ei tule myöskään unohtaa ensimmäistä kontaktia, palvelutarpeen arviointia ja asiakassuunnitelmaa eikä asiakkuuden päättämistä. Ensimmäisissä kontakteissa kohtaamisella ja vuorovaikutuksella muodostetaan pohja sille, mitä työskentelyvaiheessa syvennetään. Asiakkuuden päättymisen ja päättäminen on myös tärkeää. Kokeeko asiakas, että hänen tilanteensa on edennyt, onko hän itse voinut vaikuttaa tilanteeseen ja onko kuulluksi tullut olo. Työskentelyssä on tärkeää muistaa myös se, että asiakkaalla on oikeus kieltäytyä kertomasta tilanteestaan.

Hyvinvointialueen aikuissosiaalityöhön kohdistuu kova asiakaspaine ja isot odotukset työntekijöiden tekemälle työlle. On kohtuutonta odottaa, että yhden tai kahden tapaamisen perusteella tehty interventio ratkaisisi vuosia muotoutuneita ja kasautuneita ongelmia. Työskentely sisältää paljon muutakin kuin byrokratiatyön, ja psykososiaalisen työotteen elementit ovat keskeisiä asiakkaan tilanteen edistämisessä.

Aikuissosiaalityössä kohdataan ihmisiä, joiden elämää rasittavat kasautuneet talous-, hyvinvointi- ja terveysongelmat. Asiakas odottaa usein konkreettisia ja nopeita ratkaisuja, mutta pitkäjänteinen työskentely ja asiakkaan tilanteeseen tutustuminen ovat olennaisia. Palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelma ovat kattavia selvityksiä, mutta niiden lisäksi tulisi käyttää muita tapoja ja menetelmiä asiakkaan tilanteen selvittämiseksi.

Tulosten perusteella huomion kiinnittäminen asiakkaan voimavaroihin ja mahdollisuuksiin lisää hänen toimijuuttaan ja tuo uusia puolia esiin hänen tilanteestaan. Menneisyyden tapahtumat voivat selittää asiakkaan toimintakyvyttömyyttä, ja luottamuksen lisääntyessä asiakas voi kertoa näistä asioista. Psykososiaalisessa aikuissosiaalityössä on kyse myös tasapainoilusta menneisyyden huomioimisen ja nykytilanteen ratkaisujen kanssa.

Asiakkaan kokonaistilanteen kartoituksessa tulisi huomioida hänen sisäinen maailmansa sekä ulkoiset tekijät. Konkreettinen apu, kuten taloudellinen tuki, voi vaikuttaa merkittävästi asiakkaan psyykkiseen vointiin. Kyse on kohtaamisen ja kokonaisvaltaisen huomioimisen prosessista, jossa asiakkaan tilannetta kartoitetaan luottamuksellisessa vuorovaikutuksessa.

Olen pyrkinyt kuvaamaan mahdollisimman tarkasti tekemiäni valintoja kirjallisuuskatsauksen etenemisessä, jotta tulokseni olisivat mahdollisimman luotettavia. Integroiva kirjallisuuskatsaus mahdollistaa erilaisten lähdeaineistojen käytön. Olen kuitenkin pitäytynyt tässä työssä tieteellisissä artikkeleissa. Etsin sopivia artikkeleja ensin suomalaisista tietokannoista, siirtyen sen jälkeen kansainvälisiin tietokantoihin. On todennäköistä, että aineistoni ulkopuolelle on jäänyt tekstejä ja dokumentteja, joissa psykososiaalista työtä käsitellään aikuissosiaalityön kontekstissa, esimerkiksi oppikirjoja tai ennen vuotta 2014 ilmestyneitä artikkeleja. Hämmästyin kuitenkin sitä, kuinka vähän tutkimustietoa oli löydettävissä niin suomalaisessa kuin kansainvälisessä kontekstissa. Vaikka aineistoni on niukka, siitä oli helposti löydettävissä psykososiaalisen työn elementtejä, joita voidaan pitää aivan keskeisinä aikuissosiaalityön asiakkaiden kanssa toimiessa ja sen myötä myös osana työntekijöiden osaamisvaatimuksia. Sosiaalityössä työskennellään vaikeassa ja usein kaikkein heikommassa asemassa olevien ihmisten kanssa, jonka vuoksi psykososiaalisen työtöiden erilaiset elementit tulisi olla erityisenä osaamis- ja kehittämiskohteena.

Aikuissosiaalityötä kutsutaan toisinaan myös yleissosiaalityöksi, joka osaltaan tavoittaa hyvin sen erityisyyden ja merkityksen yhteiskunnallisena palveluna. Työntekijöiden tulee osata laajasti erilaisia asioita voidakseen auttaa erilaisia ja erilaisissa tilanteissa olevia asiakkaita. Se on myös käyttäjälleen ilmainen palvelu, johon päästäkseen ei tarvitse saada virallista määritelmää tai diagnoosia. Toisaalta byrokratia luo työlle selkärankaa, mutta ei poissulje mahdollisuutta päästä asiakkuuteen kuten moniin muihin palveluihin.

Olen hyödyntänyt saamiani tuloksia osana aikuissosiaalityön asiakasprosessi -koulutusta. Jatkossa koulutusmateriaalia voidaan kehittää entistä enemmän siihen suuntaan, että psykososiaalisen työn elementit tulevat byrokratiatyön kanssa samalle viivalle. Jatkotutkimusaiheina nostan esiin aikuissosiaalityön kokonaisvaltaisesti sekä erityisesti aikuissosiaalityön hyvinvointialueiden kontekstissa. Olisi tärkeää tutkia psykososiaalisen työotteiden merkitystä ja vaikutusta osana byrokratiatyötä. Erityisen merkityksellistä se on siksi, että aikuissosiaalityön asiakkaat ovat usein jo pudonneet muiden palvelujen ulkopuolelle ja kontakti aikuissosiaalityöhön voi olla ainoa auttava taho. Aikuissosiaalityön tutkimus on tärkeää myös siksi, että odotukset työn vaikuttavuudelle ovat suuret.

Lähteet

- Granfelt, Riitta (1993) Psykososiaalinen orientaatio sosiaalityössä. Teoksessa Granfelt, Riitta & Jokiranta, Harri & Karvinen, Synnöve & Matthies, Aila-Leena & Pohjola, Anneli (toim.) Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Hallintolaki 6.6.2003/434. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>. Viitattu 16.2.2025.
- Iivonen, Saija & Kivipelto, Minna (2022) Miten aikuissosiaalityön asiakkaat kokivat saaneensa tarvitsemansa palvelut ja etuudet koronaepidemian aikana? Työpaperi 1/2022. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143711/TYO2022_001_korj.pdf?sequence=4. Viitattu 8.3.2025.
- Juhila, Kirsi (2008) Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Jyväskylä: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2021) Teemoittelu. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>. Viitattu 9.3.2025.
- Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna & Liukko, Eeva & Muurinen, Heidi (2021) Osallisuutta ja toimintakykyä vahvistava aikuissosiaalityö: opas ammattilaisille. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-648-0>. Viitattu 8.3.2025.
- Karjalainen, Pekka & Metteri, Anna & Strömberg-Jakka, Minna (2019) TIEKARTTA 2030 – Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:41. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4076-5>. Viitattu 8.3.2025.
- Kivipelto, Minna & Elovainio, Mirka & Heinonen, Hanna-Mari & Hietamäki, Juulia & Jauhiainen, Signe & Korpela, Tuija & Sallinen, Heidi & Tanner, Niina & Teittinen, Antti & Toikko, Timo & Tolonen, Tarja (2023) Toimeentulotuki ja aikuissosiaalityö. Löytyykö keinoja toimeentulotuen tarpeen vähentämiseen? KAKS – Kunnallisanalan kehittämissäätö. Kunnallisanalan kehittämissäätö Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 118. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy. https://kaks.fi/wp-content/uploads/2023/12/tutkimusjulkaisu-118_nettiin.pdf. Viitattu 8.3.2025.
- Kokkonen, Tuomo (2021) Osallisuuspolitiikka aikuissosiaalityön ja työtapojen määrittäjää. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Svenlin, Anu-Riitta & Turtiainen, Kati (toim.) Aikuissosiaalityö Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Helsinki: Gaudeamus.
- Payne, Malcom (2014) Modern Social Work Theory. 4.painos. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Payne, Malcom (2020) How to Use Social Work Theory in Practice – An Essential Guide. Bristol: Policy Press.
- Raunio, Kyösti (2009) Olennainen sosiaalityössä. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Salminen, Ari (2023) Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja joihinkin hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston raportteja 40. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-395-082-5>. Viitattu 6.3.2025.
- Sipilä, Jorma (1989) Sosiaalityön jäljillä. Helsinki: Tammi.
- Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>. Viitattu 16.2.2025.
- SOSNET 2025. Sosiaalityön määritelmä. <https://www.sosnet.fi/FI/Sosnet/Sosiaalityon-maaritelma>. Viitattu 16.2.2025.
- STM 2024. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2024:13. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7155-4>. Viitattu 16.2.2025.

- Rostila, Ilmari & Mäntysaari, Mikko (1997) Tapauskohtainen evaluointi sosiaalityön välineenä. Julkari. Sosiaali- ja terveysministeriön avoin julkaisuarkisto. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/76623/ssd.pdf?sequence=1>. Viitattu 16.2.2025.
- Svenlin, Anu-Riitta & Matthies, Aila-Leena & Turtiainen, Kati (2021) Johdanto; Aikuis-sosiaalityö ja Kaimer-teoria sen tietopohjan jäsentäjänä. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Svenlin, Anu-Riitta & Turtiainen, Kati (toim.) Aikuissosiaalityö Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Helsinki: Gaudeamus.
- Toikko, Timo (2009) Tapauskohtainen sosiaalityö teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Juva: PS-kustannus.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 10. Uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Vilka, Hanna (2023) Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina. Helsinki: Art House.
- Vuori, Jaana (2021) Yleiset analyysitavat. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>. Viitattu 9.3.2025.

Liite 1

	Artikkelin nimi, tekijät ja julkaisu	Artikkelin kuvaus
1	Caiels James, Silarova Barbora, Milne Alisoun J., Beadle- Brown Julie Strengths-based Approaches – Perspectives from Practitioners British Journal of Social Work (2024) 54, 168–188.	Tavoitteena selvittää miten asiakkaan vahvuuksiin ja voimavaroihin perustuvia malleja ja lähestymistapoja kehitetään ja implementoidaan sosiaalityöhön ja sosiaalihuoltoon (social care) Englannissa sekä miten nämä mallit vaikuttavat käytäntöihin. Tutkimus suoritettiin verkkokyselynä ja osalle kyselyyn vastanneista tehtiin puolistrukturoitu haastattelu.
2	Moore Tanya Relationships and reciprocity; where next for strengths-based social work in adult social care? Journal of Social Work Practice 2022, vol. 36, NO 4, 451–463.	Tarkastellaan asiakkaan vahvuuksiin perustuvan lähestymistavan merkitystä sosiaalityölle. Artikkelissa ehdotetaan sosiaalityölle suhteisiin ja vastavuoroisuuteen (An Approach of Relationships and Reciprocity) perustavaa lähestymistapaa, jossa hyödynnetään jokaisen vahvuuksia samalla kun pidetään suhteet ja luottamus keskiössä. Tapaus-tutkimus.
3	Kuorikoski Tuija Client documents in social work with adults as research data: scoping review of opportunities and challenges Nordic Social Work Research 05 oct 2022.	Katsaus (scoping review) aikuissosiaalityön asiakirjojen hyödyntämisen mahdollisuudet ja haasteet tutkimustarkoituksiin. Lisäksi kartoitettu käytettävissä olevia aineistoja, menetelmiä ja niissä tutkittuja aiheita. Nostaja heikon dokumentaation vaikutuksista asiakkaan osallisuuteen, palveluun ja oikeusturvaan. Puutteita prosessin kokonaiskuvan muodostamisessa.
4	James Elaine, Morgan Hannah, Mitchell Rob Innovating adult social work practice – learning from the Named Social Work for adults with learning disabilities pilots Social Work Education 2019, VOL. 38, NO. 4, 505–515.	Tutkimus pilottihankkeesta, jossa nimettiin sosiaalityöntekijä aikuisille, joilla on oppimisvaikeuksia ja selvitettiin siitä saatuja hyötyjä. Lisäksi selvitettiin minkälaista koulutusta ja osaamista nimettynä sosiaalityöntekijänä toimiminen vaatii.
5	Squires Becky The social pedagogy toolkit: relationship-based social work with adults Social Work Education 27 Sep 2023.	Artikkelissa tarkastellaan aikuisten kanssa tehtävän sosiaalityön tärkeyttä ja keskeisyyttä suhteisiin perustuvassa sosiaalityössä sekä sosiaalipedagogiikan merkitystä ja mahdollisuuksia voimaantumisen ja (empowerment) sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Artikkelissa esitellään sosiaalipedagogiikan työkalupakin mahdollisuuksia.

6	McGregor Jules, Mercer Stewart W., Harris Fiona M. Health benefits of primary care social work for adults with complex health and social needs: a systematic review Health and Social Care in the Community (2018) 26 (1), 1–13.	Katsauksen tavoitteena on koota yhteen saatavilla oleva näyttö perusterveydenhuollon sosiaalityön interventioiden terveyshyödyistä. Sosiaalityön interventioilla vaikuttaa olevan vaikutusta terveysvaikutusten parantamisessa, kun potilailla on monitahoisia fyysisiä ja psyykkisiä terveysteen ja sosiaaliseen tilanteeseen liittyviä tarpeita Systemaattinen katsaus.
7	Arajärvi Miina, Mönkkönen Kaarina, Kekoni Taru, Toikko Timo Sosiaalityön psykososiaalinen asiantuntijuus nuorisopsykiatrian moniammatillisen työyhteisön määritelmänä Janus vol. 28 (4) 2020, 357–373.	Aiheena psykososiaalisen asiantuntijuuden jäsentyminen nuorisopsykiatrian avohoidon toimintaympäristössä moniammatillisen tiimin määrittämänä. Psykososiaalinen työ jäsentyy nuoren sosiaalisen toimintakyvyn ja perheen kokonaistilanteen arvioimisesta, palveluverkon koordinoinnista sekä terapeutista työstä. Fokusryhmähaastattelu
8	Granfelt Riitta, Kiuru Hanna Psykososiaalinen käsitteenä ja haavoittuvien elämänkulkujen kehyksenä Janus vol. 31 (2) 2023, 163–181.	Artikkelissa tarkastellaan psykososiaalista työtettä kohdatuksi tulemisen näkökulmasta. Käytössä on kaksi aineistoa, nuorten itsemurhat vanhempien kertomina kokemuksina ja yhteiskunnan marginaaleissa eläneiden naisten kertomina. Haastattelututkimus.
9	Granfelt Riitta Asumissosiaalinen työ marginalisaation vastaisena psykososiaalisena ja suhdeperustaisena työnä Teoksessa Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa (2022) toim. Jokinen Arja, Raitakari Suvi, Ranta Johanna. Vastapaino.	Artikkelissa selvitetään mitä psykososiaalisuus ja suhdeperustaisuus tarkoittavat asumissosiaalisessa työssä. Haastattelututkimus.
10	Kuusisto Katja ja Ranta Johanna Psykososiaalisen päihdetyön asema Suomessa 1990-luvulta nykypäivään Teoksessa Sosiaalityön käänneet (2020) toim. Moilanen Johanna, Annola Johanna ja Satka Mirja. SopHi.	Psykososiaalisen päihdesosiaalityön aseman muuttuminen 1900-luvun Suomessa toimintaympäristöjen muuttuessa. Psykososiaalinen työtteen kehittyminen ja muotoutuminen päihdetyössä. Laadullinen kirjallisuuskatsaus